RESPONSABILITATEA DE A PROTEJA ÎN CORAPORT CU PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

RESPONSIBILITY TO PROTECT IN CO-RELATION WITH THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF INTERNATIONAL PUBLIC LAW

Doina CAZACU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The responsibility to protect doctrine was developed by international lawyers in response to the failure of the international community to prevent or react effectively enough to the commission of genocide, war crimes, crimes against humanity, and ethnic cleansing in Rwanda, Bosnia, Haiti, and elsewhere during the last decade of the 20th century and the first of the 21st century.

State sovereignty as a responsibility and affirmed the notion that sovereignty is not just protection from outside interference – rather is a matter of states having positive responsibilities for their population's welfare, and to assist each other.

The purpose of the present study is to identify the principles of international law in co-relation with the sovereignty of the states and the responsibility to protect.

Keywords: *responsibility to protect, sovereignty, competence, principle*

De-a lungul ultimilor secole, tot mai mult s-a constatat necesitatea proclamării și recunoașterii principiilor fundamentale de drept internațional, astfel încât reflecțiile revoluționare și democratice în domeniul dreptului internațional indică asupra conținutului principiilor precum: egalitatea suverană a statelor, neintervenția în afacerile interne ale statului, reglementarea pașnică a diferendelor, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță în relațiile internaționale (neagresiunii), îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate ș.a.[1]

Principiul egalității suverane a statelor este consacrat în Carta ONU, art. 2, „*Organizația este bazată pe principiul egalității suverane a tuturor statelor sale membre*"[1].Suveranitatea statului se manifestă prin supremaţia statului în teritoriul său şi independenţa lui în relaţiile cu alte state. Supremaţia include dreptul fiecărui stat la libera soluţionare a problemelor sale interne şi externe. Problema ce ţine de utilizarea acestor drepturi de către state apare odată cu realizarea în practică a lor. Drepturile interne ce reies din „suveranitate" se caracterizează prin exclusivitatea puterii publice (legislativă, executivă, judiciară) asupra populaţiei, fapt ce nu permite activitatea altei puteri publice pe teritoriul său. Curtea Internațională de Justiție a reiterat că intervenția Statelor Unite în Nicaragua, prin care încurajau o

mișcare anti-guvernamentală prin ajutor financiar și material, reprezintă o încălcare a principiului non-intervenției și a suveranității statului Nicaragua [2]. Mai mult ca atât, Curtea a subliniat că intervenția Statelor Unite este una ilicită nu doar că implică acțiuni pe teritoriul altui stat, ci și pe motiv că în pofida principiului suveranității statelor, acestea urmează singure să decidă, în mod liber asupra sistemului politic, economic, social și cultural, precum și a relațiilor sale externe.

Principiul egalității suverane a statelor este strâns legat de principiul integrităţii teritoriale și principiul inviolabilității frontierei de stat [3, p.69] şi impune obligaţia tuturor statelor de a se abţine în relaţiile lor internaţionale de la ameninţarea cu forţa sau aplicarea forţei împotriva integrităţii teritoriale sau a independenţei politice a oricărui stat (p. 4, art. 2) [1]

În aceiași ordine de idei, un alt principiu consacrat de Carta ONU (p. 2, art. 7) prevede ține de neadmiterea amestecului în treburile interne ale unui stat atât din partea ONU, cât şi din partea altor subiecţi de drept internaţional [1]. Recunoaşterea acestui drept ca parte componentă a principiului egalităţii suverane a statelor le permite să se bucure de eficacitate şi stabilitate.

Totuși, realitățile în care trăim indică asupra situațiilor în care constatăm încălcarea flagrantă a principiilor de drept internațional. În opinia autorului Damrosch L. „Dacă noua obligaţie în faţa suferinţei umane extreme este intervenţia în scopul de a salva şi a asigura securitatea indivizilor, aceasta trebuie sa fie aplicată în mod corect şi constant, indiferent de regiune sau naţiune. Umanitatea este indivizibilă". [4, p. 406]

Potrivit dicționarului explicativ al limbii române, prin „umanitate", se înțelege „Sentiment de bunăvoință, compasiune pentru nenorocirile altuia, bunătate, omenie, umanitarism. 2.Totalitatea oamenilor; omenire (1). ♦ Colectivitate de oameni [5].

Pornind de la această afirmație, se conturează ideea că, drepturile omului, urmează a fi respectate fără a se ţine seama de frontierele naţionale. În acest sens se va face trimitere la excepțiile de la principiul neamestecului în treburile interne, prevăzute în Capitolul VII al Cartei, care se referă la acțiuni în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune. În această ordine de idei, orice aspect ce constituie o potențială amenințare la adresa păcii, constituind o preocupare internațională, îl retrage de la scopul competenței interne. Consiliului de Securitate are rolul să abordeze rădăcinile unui conflict înainte de a ajunge la dimensiuni care sunt greu sau imposibil de gestionat. În consecință, toate deciziile de punere în aplicare adoptate de către Consiliul de Securitate în temeiul Articolului 41 și 42 al Cărții ONU sunt excluse din domeniul de aplicare al principiului neamestecului în treburile interne ale altor state [1].

Pot fi menționate mai multe orientări în materie de ingerință (amestec). Amestecul în treburile interne ale statului din motive de amenințare aduse la

adresa securității și stabilității internaționale, adică excepțiile menționate supra., în contextul Cap. VII al Cărții ONU. Ingerințele economice și financiare, pot fi, de exemplu, despre punerea în aplicare a unui embargou împotriva unui stat; ingerințe judiciare sau judecarea ingerințelor - în acest caz, autorii infracțiunilor ar putea fi aduși înaintea jurisdicției penale internaționale, astfel fiind diminuată jurisdicția statului. Ingerințele democratice se referă la „politica ingerințelor" sau „filozofia imixtiunii", care corespunde dorinței de a transpune idealurile democrației pluraliste (Occidentale) în intervenția umanitară. Autoarea Agaar S., menționează că această noțiune are un fundament specific, protecția dreptului la viață și apărarea tuturor drepturilor fundamentale ale omului, iar această construcție are un scop democratic [6, p.68].

Comunitatea internațională tot mai preocupată de respectarea principiilor fundamentale de drept internațional, se ciocnește de incapacitatea continuă de a preveni în mod eficient crimele și atrocitățile în masă - genocidul, epurarea etnică și alte crime majore împotriva umanității - care apar în spatele granițelor unui stat suveran. Acest fapt, determină comunitatea internațională, în 2005, în cadrul Summit-ului Mondial din 2005 să afirme că „*Fiecare stat în parte are responsabilitatea de a-şi proteja populaţia de genocid, crime de război, crime împotriva umanităţii şi purificare etnică (...) Recunoaştem existenţa acestei responsabilităţi şi vom acţiona ca atare*" [7].

De fapt, conceptul de „responsabilitate de a proteja" este conținut în Raportul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitate Statală, care evidențiază principiul că *"statele suverane au responsabilitatea de a-și proteja propriii cetățeni de catastrofe care pot fi evitate - crime, viol, foamete - dar că atunci când acestea nu pot sau nu vor să facă acest lucru, această responsabilitate trebuie să revină comunității internaționale*„ [8]

Reieșind din cele enunțate supra, conceptul „responsabilitate de a proteja" se bazează pe 3 piloni:

1) statele au responsabilitatea de a-și proteja cetățenii de crime împotriva umanității, purificare etnică, genocid și crime de război. Statului, în calitate de exponent al puterii suverane, îi revin un șir de drepturi și obligații internaționale. Ca rezultat al principiului suveranității, statul dispune în planul relațiilor interne competența deplină și exclusivă de a stabili regimul juridic al populației sale, al diferitelor categorii de persoane [3, p.174]. Potrivit teoriei „esențialiste", unele aspecte, prin însăși natura lor, intră sub incidența exclusivă a statului, cum ar modul în care un guvern își tratează proprii cetățeni, în cadrul propriului teritoriu. Cu toate acestea, dezvoltările recente ale cadrului internațional și mai ales evoluția drepturilor omului, au transformat genocidele, metodele de tortură sau sclavagismul, în acte ilegale sub dreptul internațional.

2) responsabilitatea de a reacționa prin oferirea de asistență și aplicarea

unor măsuri concrete pentru stabilizarea unui potențial conflict - are la bază intervenția și cooperarea comunității internaționale prin instituțiile și organismele sale Comunitatea internațională are responsabilitatea de a asista statele la îndeplinirea responsabilității lor de a-și proteja cetățenii. Această responsabilitate este împărțită între mediul internațional și statul în care se intervine.

În documentul final al Summit-ului din 2005 este stipulat că *"De asemenea, luăm asupra noastră angajamentul, necesar și adecvat de a ajuta statele să-și construiască capacitatea de a-și proteja populația împotriva genocidului, crimelor de război, crimelor împotriva umanității și epurării etnice, precum și de a ajuta statele aflate în pericol înaintea izbucnirii unei crize sau conflict"* [7].

Principiul egalității suverane a statelor s-a confruntat cu mai multe provocări. Suveranitatea statală impune respectarea unui set minim de obligaţii în plan intern. Doar astfel statele ar trebui să beneficieze de protecţia oferită de principiul suveranităţii. În cazul în care aceste obligaţii nu sunt îndeplinite, actorii internaţionali îşi justifică intervenţia prin faptul că anumite imperative normative nu sunt respectate, încălcându-se standarde de comportament, împărtăşite de majoritatea indivizilor aparţinând unei societăţi.

O dilemă în dreptul internațional ține de „intervenția justificată" și se referă la acțiuni care sunt îndreptate spre „amenințarea la pacea și securitatea internațională" și rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, în contextul aplicării capitolului VII al Cărții ONU în vederea protejării drepturilor omului. Or, această ipoteză este susținută de principiul stabilit de articolul 2, alineatul 7, al Cartei ONU, care precizează că „*nici o dispoziţie din prezenta Cartă nu va autoriza Naţiunile Unite să intervină în chestiuni care aparţin esenţial competenţei interne a unui stat si nici nu va obliga pe Membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte; acest principiu nu va aduce însă întru nimic atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII.*" [1]

Lecțiile pe care le-am învățat din evenimentele istorice, cum ar fi Holocaustul, au insuflat o idee larg răspândită - ceva trebuie să se facă atunci când explodează o criză în domeniul drepturilor. Responsabilitatea de a proteja înlocuiește termenul „dreptul de a interveni", fiind considerată o necesitate morală, plină de complexitate, dar mai bine decât a nu face nimic.[6, p.43]. Pe teren, cu toate acestea, realitatea arată adesea foarte diferit. Decizia de a desfăşura menţinerea păcii pentru a proteja drepturile umane ale unui grup implicat în conflict cu alte grupuri, demonstrează, în multe cazuri, că intervenţiile afectează rolul ONG-urilor umanitare, a căror activitate a fost în mod tradiţional bazată întotdeauna pe neutralitatea politică.

Măsurile de intervenție pot varia, de la asistență directă până la sancțiuni, sau de la stimulente financiare la ajutoare umanitare. În 1991, Franța, Belgia,

Regatul Unit și SUA au fost autorizate de către Consiliul de Securitate al ONU în vederea recurgerii la forță și ingerință în Irak, prin Rezoluția 688, care viza acțiuni de încetare a violării drepturilor omului față de curzi și șiiți.

Constatăm însă și o altă provocare care constă în faptul că, statele „fragile și sincope" nu sunt capabile de a exercita autoritatea sa asupra populației, astfel încât aceasta are o natură mai mult fictivă, care nu corespunde realității politice. Totodată, extinderea democrației ca sistem politic, autoritatea și suveranitatea sunt stabilite de către populație, fapt care transformă „regula legii" statului în „regula legii" a drepturilor omului [9, p.8].

3) al treilea pilon - responsabilitatea de a reacționa printr-o acțiune decisivă. Instrumentele folosite ce țin de responsabilitatea de a reacționa prin oferirea de asistență și aplicarea unor măsuri concrete pot varia: implicarea directă a Secretarului General ONU în aplanarea sau medierea conflictului, crearea unor comisii de ancheta internațională care să stabilească starea de fapt; măsuri economice (fondurile pentru dezvoltare, ajutoarele umanitare și fondurile destinate eforturilor de aplanarea sau prevenire a conflictelor), și o serie de măsuri care au caracter juridic (stabilirea Tribunalelor Penale Internaționale pentru Rwanda, Iugoslavia și Sierra Leone). Totuși, scopul de bază este același: de a ajuta statul aflat în dificultate să aplaneze pașnic conflictul său, în cazul în care acesta refuză asistența și își încalcă în mod repetat obligațiile asumate, de a obține cooperarea lui atunci când refuză, epuizând toate mijloacele pașnice aflate la dispoziție, înainte de a lua în calcul o intervenție militară [8]. În acest context, comunitatea internațională, în contextul Summit-ului din 2005 menționează că „*suntem pregătiți să acționăm colectiv, decisiv și la momentul potrivit, prin Consiliul de Securitate, în conformitate cu Carta ONU, inclusiv Capitolul VII (...) dacă mijloacele pașnice sunt ineficiente iar autoritățile naționale ale unui stat, în mod evident nu își îndeplinesc obligația de a proteja populația împotriva genocidului, crimelor de război, crimelor împotriva umanității și epurării etnice*".

Comunitatea internațională are responsabilitatea de a reacționa la încălcări ale drepturilor omului - în cazul în care statul nu este în măsură sau nu dorește să își îndeplinească responsabilitatea - fie prin sancțiuni economice sau politice, fie prin folosirea forței armate, ca ultim resort.

Rezoluția 1973 a Consiliului de Securitate al ONU, poate fi considerată un indicator de aplicare a conceptului de „responsabilitate de a proteja", având în vedere autorizarea intervenției militare a mai multor state pe teritoriul altui stat, în scopul de a proteja civilii [10].

Suveranitatea este definită ca fiind capacitatea, dorința și responsabilitatea statului suveran de a proteja demnitatea și drepturile fundamentale tuturor persoanelor din cadrul statului, iar responsabilitatea de a proteja intervine ca un mijloc prin care comunitatea internațională reacționează la atrocități în masă. Cu

regret, se constată o aplicare neuniformă a acestui concept pe plan internațional, constatându-se omisiuni sau, și mai grav, sub pretextul unor responsabilități de a proteja se constată ingerințe neautorizate.

Referințe bibliografice:

1. Carta O.N.U. din 26 iunie 1945, În: https://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-i/index.html , accesat: 09.09.2019)
2. Curtea Internațională de Justiție. Cazul activității militare și paramilitare în Nicaragua, În:http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6502.pdf.(accesat: 18.09.2019)
3. Burian A., Balan O., Suceveanu N., Drept internațional public, ed. a 4-a (revăzută și adăugită), Tipogr. „Elena-V.I.", Chișinău, 2012, p. 69
4. Damrosch L., „The inevitability of selective response? Principles to guide urgent international action" În: Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds), Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention (New York: United Nations University Press, 2000), 405-419.
5. Dicționar explicativ al limbii române, În: https://www.dex.md/definitie/umanitate, (accesat: 22.09.2019
6. Agaar S., La responsabilité de proteger : un nouveau concept ? În: https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01587742/document, p. 68 (accesat la 26.09.2019)
7. Rezoluția Adunării Generale a ONU din 16.09.2005, art. 139, Online: https://undocs.org/fr/A/RES/60/1, accesat la 10.09.2019
8. Raportul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitate Statală, În:http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf (accesat: 12.09.2019)
9. Mascré A., Comment la Responsabilité de protéger a t-elle été développée, appliquée et débatue?, În: https://www.ie-ei.eu/Ressources/file/memoires/2015/ALINE_MASCRE.pdf, accesat la 25.09.2019
10. Rezoluția 1973 (2011) a Consiliului de Securitate al ONU, În: https://www.undocs.org/fr/S/RES/1973%20(2011) (accesat: 29.09.2019)